

maal wenselijk zou zijn geweest om bepaalde ontwikkelingen in een bredere kwantitatieve of historische context te plaatsen. Daar staat wel het een en ander tegenover dat zeer de moeite waard is. Eerder is al een waardering uitgesproken voor het “heelheidsperspectief” op het landgoed, de uitstekende beeldredactie en de rijkdom aan afbeeldingen. Ook verdient de breedte van het project alsmede de lezenswaardigheid van verreweg de meeste bijdragen waardering. Al met al ligt nu met het verschijnen van het laatste deel van *Het landgoed* een kloek overzichtswerk dat zowel inhoudelijk als wat beeldmateriaal betreft zeer de moeite waard is.

Nikolaj Bijleveld

LIMBURGSE KASTELN; VIER PUBLICATIES
NADER BEKEKEN.

W. Hupperetz, B. Olde Meierink en R. Rommes (red.), *Kastelen in Limburg. Burchten en landhuizen (1000-1800)* (Utrecht: Stichting Matrij, 2005, 606 p., ill.)

M. Flokstra, *Kastelen in het Land van Kessel* (Venray: Stichting Nieuwland, 2005, 406 p., ill.)

F. Coenen, R. Gerats, Jan Hermans e.a., *Montfort / een kasteel in zijn landschap* (Montfort: Stichting het Limburgs Landschap & Stichting Kasteel Montfort, 2006, 208 p., ill.)

L. Heynens, *Kastelen in Zuid-Limburg. In hernieuwde glans* (Zutphen: Walburg Pers, 2005, 186 p., ill.)

Middeleeuwse kastelen in Limburg

‘Ze hebben er geen idee van’, schrijft de satiricus Lucianus van Samosata rond

160 na Chr. als reactie op de fantastische verhalen die op dat moment in Syrië de ronde doen over de geweldige successen van het Romeinse leger, ‘dat geschiedschrijving en lofrede door een brede gracht en een hoge muur van elkaar zijn gescheiden’.¹

Dit citaat met de toepasselijke kastelen-metafoor is ontleend aan het betoog *Hoe wordt ik een goed historicus*, geschreven door Lucianus van Samosata (120-180 na Chr.). Deze satiricus en rondreizend redenaar leerde met dit werkje niet alleen zijn collega-redenaars een lesje, maar zijn opmerkingen kunnen ook vandaag de dag nog dienen als leidraad bij het schrijven van en het oordelen over een historisch werk. Lucianus velt geen positief oordeel over de meeste geschiedschrijvers: ‘Het zwakke punt van al die historici is dat ze niet weten wat belangrijk is om te beschrijven en dat ze geen idee hebben wat ze moeten vertellen’.² Deze kritische noot is gelukkig niet van toepassing op drie van de vier werken over Limburgse kastelen die in deze bijdrage centraal staan. Zowel inhoud als opbouw van de publicaties in kwestie verraden de jarenlange deskundige betrokkenheid van de verschillende auteurs bij het Limburgse kastelenonderzoek, waarbij men probeert eerder uitgezette lijnen te volgen en nog bestaande gaten te dichten. In 1996 verscheen onder redactie van W.M.H. Hupperetz, J.H.M.M. van Hall, E.M. Kloek en L.H.M. Wessels het boek *Middeleeuwse kastelen in Limburg. Verschijningsvormen van het kasteel, zijn adellijke bewoners en hun personeel*. Dit werk had destijds niet alleen tot doel kennis te verspreiden over het dagelijkse leven van adellijke bewoners van Limburgse kastelen en hun personeel. De publicatie diende ook om het belang te onderstrepen van gegevensuitwisseling

rondom Limburgse kastelen tussen historici, historisch-geografen, archeologen, archeozoölogen, kunsthistorici, genealogen, volkskundigen en andere sociale wetenschappers. Het werk werd opgedeeld in vijf thema's: 'Recente beeldvorming', 'Het kastelenlandschap', 'Het kasteel en de samenleving', 'De economie van het kasteel' en 'Kasteel en cultuur'. Een publicatie dus waarbij het Limburgse kasteel vanuit verschillende invalshoeken werd belicht.

In de jaren 2005 en 2006 zagen drie andere publicaties met betrekking tot Limburgse kastelen het licht, namelijk *Kastelen in Limburg. Burchten en landhuizen* (1000-1800), *Montfort / een kasteel en zijn landschap* en *Kastelen in het land van Kessel*. Van deze drie werken lijken de eerste twee gedeeltelijk te wortelen in *Middeleeuwse kastelen in Limburg* uit 1996. In beide gevallen zijn namelijk enkele eerste aanzetten, die in dit werk werden gedaan, uitgewerkt en wel op verschillende wijze.

Met *Kastelen in Limburg. Burchten en landhuizen* (1000-1800) is de multidisciplinaire benadering van het kasteel verder uitgewerkt en bovendien aangevuld met een uitgebreide catalogus van 265 Limburgse kastelen. Hierom werd blijkens de inleiding uit *Middeleeuwse kastelen in Limburg* in 1996 al gevraagd, maar een dergelijke inventarisatie van kastelen bleek toen niet haalbaar binnen de gestelde termijn.³ Tien jaar later is met het verschijnen van *Kastelen in Limburg* dit hiaat gedicht.

In het geval van *Montfort / een kasteel en zijn landschap* hebben de auteurs het thema van één bijdrage uit de publicatie van 1996, namelijk 'Kastelen in het landschap', tot het onderwerp van een monografie gemaakt. Het gehele werk is gewijd aan de invloed die kasteel Mont-

fort door de eeuwen heen heeft gehad op zijn 'biotoop', d.w.z. het omringende landschap.

Kastelen in het land van Kessel vormt de schriftelijke neerslag van het levenswerk van amateur-historicus Flokstra, die van twintig kastelen in het Noord-Limburgse Land van Kessel de bezitsgeschiedenissen op schrift heeft gesteld en *Kastelen in Zuid-Limburg. In hernieuwde glans* ten slotte, levert vooral subjectieve sfeertekeningen van de Limburgse kastelen die auteur Heynens heeft bezocht.

Hieronder volgt van elk van de hierboven voorgestelde recente publicaties over kastelen in Limburg een meer uitgebreide bespreking.

Kastelen in Limburg.

Burchten en landhuizen (1000-1800)

Bij deze publicatie uit 2005 gaat het om een overzichtswerk waarbij 265 Limburgse kastelen, burchten en landhuizen worden beschreven. Het is een gedegen naslagwerk, dat de geïnteresseerde in kort bestek een goede inleiding biedt op de bouwgeschiedenis en bezitsgeschiedenis van een object. Bij de beschrijving van ieder kasteel of landhuis is bovendien ook plaats ingeruimd voor informatie over bijbehorende tuinen en parken, wat een compleet beeld oplevert van de besproken huizen in kwestie. Daarnaast is het werk ook rijk geïllustreerd en geven de duidelijke, gefaseerde, plattegronden een goed beeld van de bouwhistorische ontwikkeling van bepaalde kastelen.

Opvallend is de keuze voor de ruime omschrijving van het begrip kasteel als 'adellijk landhuis', waarmee de algemene definitie van een kasteel als de middeleeuwse verdedigbare woning van een heer, zijn gezin en zijn huishouding enigszins is losgelaten. In plaats daarvan heeft men acht criteria opgesteld, waarbij een

Boerderij de Puthof te Gulpen-Witttem omstreeks 1930, eertijds bekend als Bokkenheufke en woonplaats van het adellijke geslacht Van Schwartzenberg (uit: W. Hupperetz, B. Olde Meierink en R. Rommes (red.), *Kastelen in Limburg. Burchten en landhuizen (1000-1800)*, Utrecht 2005)

huis onder andere voorzien moet zijn van kasteelkenmerken (bijvoorbeeld grachten en een ophaalbrug) en waarbij sprake moet zijn van riddermatigheid en adellijke bewoning. Deze criteria hebben het mogelijk gemaakt ook adellijke huizen op te nemen, die zijn gebouwd tussen ca. 1500 en 1800.

Interessant is het ook om stil te staan bij de gedegen basis van dit werk, namelijk de uitgebreide verzameling bronnen die is aangeboord. De auteurs hebben zich veel

moeite getroost zo veel mogelijk bronnen te verzamelen, die uitspraak kunnen doen over het uitzien en de ontwikkeling van de door hun besproken huizen. Niet alleen werd er veel secundaire literatuur en historisch kaartmateriaal geraadpleegd, ook bruikbare gegevens op basis van contact met eigenaren, musea en andere behulpzame instellingen werden in de beschrijvingen verwerkt. Daarnaast leverden ook vele lokale historici op de achtergrond een bijdrage aan het werk,

door middel van hun omvangrijke kennis die uit de vele lokale en regionale publicaties werd gedestilleerd. Tot slot werd in dit boek ook, voor het eerst, het onderzoek naar kastelen verwerkt, dat aan de Technische Universiteit Delft wordt verricht.⁴

Een waardevolle aanvulling op de 265 beschrijvingen van kastelen, burchten en landhuizen vormen de verschillende thematische inleidingen in het boek. Hierdoor worden de beschreven huizen goed in een (cultuur)historisch kader geplaatst. Niet alleen wordt ingegaan op middeleeuwse territoriale ontwikkeling van de Limburgse gebieden, de politiek-institutionele ontwikkeling aldaar, de geschiedenis van de Limburgse ridderschap en de riddermatige goederen, de bouwkundige ontwikkeling van kastelen in Limburg en de wooncultuur op die kastelen, maar ook wordt het onderzoek naar de Limburgse kastelen in een perspectief geplaatst; hoe was het onderzoek naar deze kastelen in het verleden ingericht en wat zijn de aanbevelingen voor de toekomst?

Hupperetz, één van de auteurs van *Middeleeuwse kastelen in Limburg* uit 1996, schetst in zijn bijdrage over de stand van het kastelenonderzoek in Limburg een beeld van de factoren, die belemmerend werken op het Limburgse kastelenonderzoek. Zo is er sprake van een gebrek aan overzicht, een gebrek aan vakoverschrijdende benaderingen en ontbreken gestructureerde onderzoeksgroepen. Problemen waar ook het kastelenonderzoek in andere provincies en gebieden mee te kampen heeft. Hopelijk wordt in de komende jaren ook een begin gemaakt met het oplossen van een door de auteur genoemd ander, helaas ook niet typisch Limburgs, probleem, namelijk de grote hoeveelheid niet-uitgewerkte en

niet-gepubliceerde opgravingen. Onlangs is de Nederlandse Kastelenstichting in het bezit gekomen van het uitgebreide archief van de kort geleden overleden prof. dr. J.G.N. Renaud, de eerste hoogleraar Materiële cultuur der Middeleeuwen, in het bijzonder kastelen. Het is te hopen dat over niet al te lange tijd zijn archief geïnventariseerd zal zijn, zodat misschien een aantal van de vele vragen met betrekking tot opgravingen naar Limburgse kastelen uit het verleden in de nabije toekomst alsnog kan worden opgelost.

Hupperetz breekt in zijn betoog een lans voor de integrale benadering van het onderzoek naar kastelen, want zoals hij schrijft, 'het kasteel functioneerde tenslotte nooit geïsoleerd.' De betrokken auteurs hebben met *Kastelen in Limburg* op succesvolle wijze de lijn gevolgd die in 1996 werd uitgezet in *Middeleeuwse kastelen in Limburg*. Het nieuwe *Kastelen in Limburg* is een goed handboek voor iedereen die zoekt naar een betrouwbaar en compleet overzicht van de kastelen in deze provincie en geïnteresseerd is in een brede kijk op het thema kasteel.

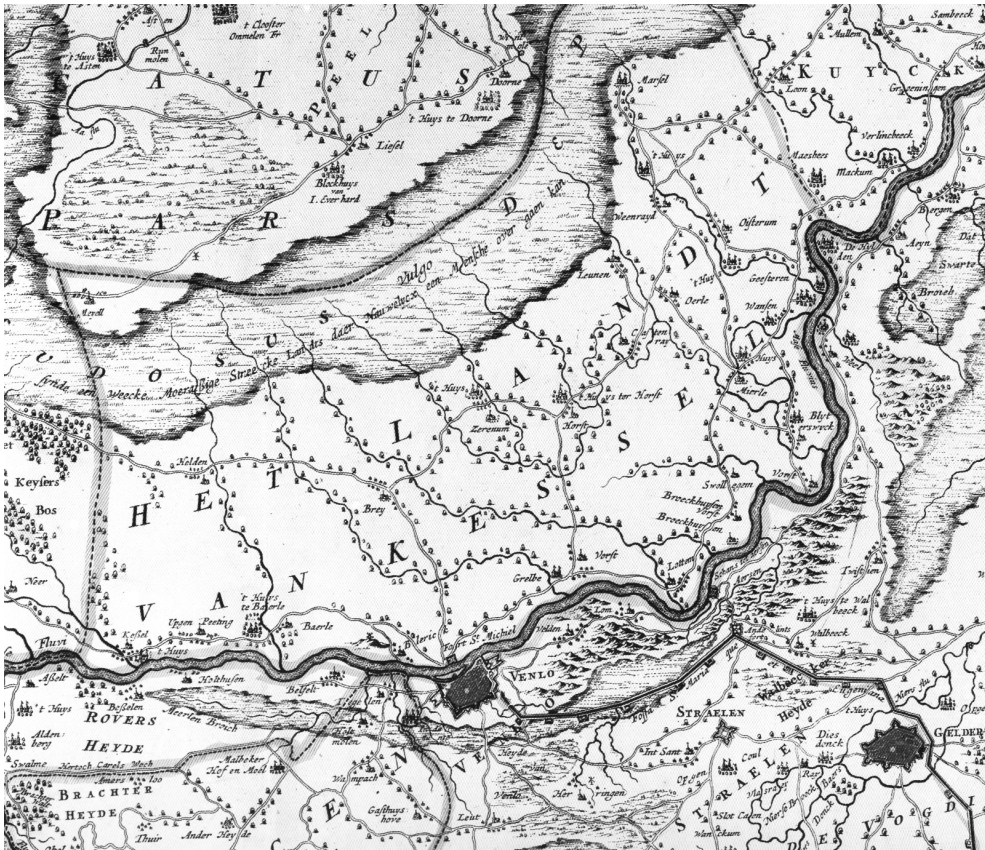
Kastelen in het Land van Kessel

Dit werk neemt qua opzet een plaats in tussen het eerste en het derde besproken werk uit deze bijdrage. Het bewandelt een geografische middenweg. Het gaat hier namelijk om een studie gericht op kastelen in één bepaalde regio binnen de provincie Limburg. Historicus Flokstra bespreekt uitgebreid de bezitsgeschiedenis van twintig kastelen uit het Noord-Limburgse Land van Kessel. De twintig besproken kastelen zijn daarbij niet willekeurig gekozen, maar geselecteerd op basis van een lijst die in 1724 door de Gelderse Ridderschap werd opgesteld. Op basis van vermelding op deze lijst was

het de eigenaren van deze riddermatige huizen in het Pruisisch-Gelders Overkwartier toegestaan de landdagen in Geldern bij te wonen. Zij die deze bijeenkomst mochten bezoeken konden onder andere ook aanspraak maken op belastingvoordeel. De twintig huizen in het boek huisvestten dan ook de Limburgse elite.

De bespreking van de huizen en hun heren staat niet op zichzelf. Bij het boek is in 2004 al een inleiding geschreven door prof. dr. J.G.N. Renaud, waarin deze in kort bestek uiteen zet wat men precies onder het begrip kasteel moet ver-

staan, hoe de kastelen zich in het Land van Kessel zich globaal hebben ontwikkeld en welke factoren daarbij een rol hebben gespeeld. Deze inleiding op het onderwerp kastelen wordt gevolgd door een informatieve inleiding op de Geldersche Ridderschap in de achttiende eeuw. Daarin worden de vragen gesteld hoe de Ridderschap zich heeft ontwikkeld, op grond van welke criteria men daartoe kon worden toegelaten en op welke wijze de *Riddermatige lijst* uit 1724 gelezen moet worden. Niet alle op deze lijst genoemde huizen werden namelijk als riddermatig erkend.

Uitsnede uit de kaart 'Tetrarchia Ducatus Geldriae Ruremondana sive Hispanica' van het Land van Kessel, uitgegeven bij F. de Wit te Amsterdam omstreeks 1700 (uit: M. Flokstra, *Kastelen in het land van Kessel*, Venray 2005)

Nadat door middel van de twee bovengenoemde hoofdstukken de keuze voor de twintig beschreven kastelen is verantwoord, volgen de objectbeschrijvingen. Elke beschrijving is opgebouwd volgens een bepaald stramien, namelijk een relatief zeer korte schets van de ligging en het uiterlijk van het betreffende kasteel, gevolgd door een uitgebreide bezitsgeschiedenis, waarbij de informatie over elk geslacht uit de tekst ook schematisch is weergegeven in de vorm van een genealogisch schema. Daarnaast zijn bij de illustraties ook zoveel mogelijk familiewapens opgenomen.

De focus van het werk ligt duidelijk op de genealogie. Informatie met betrekking tot de kastelen zelf blijft over het algemeen beperkt tot algemene opmerkingen met betrekking tot de bouwkundige toestand van een kasteel als dat op een bepaald moment in de geschiedenis in andere handen over gaat. Hoewel dus in de teksten weinig tot geen gegevens van bouw-historische of archeologische aard worden verstrekt, zijn de beschrijvingen wel (wisselend) geïllustreerd met (soms gefaseerde) plattegronden, prenten, tekeningen, foto's en historisch kaartmateriaal waarop de ligging van de betreffende kastelen goed te zien is. Helaas valt beeldkwaliteit van een aantal paginagrote afbeeldingen tegen; ze zijn nogal korrelig en onscherp.

Flokstra legt samen met enkele andere onderzoekers geleidelijk een nieuwe basis voor het onderzoek naar bewoners en bezitsgeschiedenissen van kastelen in een provincie waar het doen van genealogisch onderzoek niet eenvoudig is volgens Hupperetz: 'Door de territoriale lappendeken, de versnipperde bezitsverhoudingen en de recente lands- en taalgrenzen, is de onderzoekssituatie complex'.⁵ In de negentiende en twintigste

eeuw zijn als gevolg van deze factoren genealogische overzichten geproduceerd die veel fouten bevatten. *Kastelen in het Land van Kessel* vormt dan ook een wezenlijke en waardevolle bijdrage aan het genealogisch onderzoek in Limburg. Jammer is wel dat de titel van het werk de lezer in eerste instantie op het verkeerde been zet, aangezien niet de kastelen zelf het belangrijkste onderwerp vormen van deze publicatie, maar de adellijke geslachten, die deze kastelen als hun verdedigbare woning of residentie hadden.

Montfort / een kasteel in zijn landschap

Zoals hierboven al geschreven lijkt dit werk een verdieping te zijn van een thema dat in 1996 al in *Middeleeuwse kastelen in Limburg* werd aangesneden. Voor dat werk schreef historisch-geograaf Hans Renes een bijdrage met als titel *Kastelen in het landschap*, waarin onder andere aan de hand van het Limburgse kasteel Montfort de relatie tussen kasteel en landschap wordt geschetst. Het recente *Montfort / een kasteel in zijn landschap* heeft niet alleen tot doel om de eeuwenoude verbondenheid tussen kasteel Montfort en het omliggende landschap te onderzoeken en in kaart te brengen. Het werk dient ook om het gezamenlijke verleden van de uitgevers, Stichting Kasteel Montfort en Stichting het Limburgs Landschap, te verkennen en om een gemeenschappelijke toekomst m.b.t. kasteel Montfort en het omringende landschap te bezegelen. In het boek worden dan ook niet alleen verleden en heden beschreven, maar dragen beide uitgevende instellingen ook ingrediënten aan voor nieuwe ontwikkelingen met betrekking tot de ruïne en de omliggende natuur. De initiatiefnemers van deze publicatie zien voor de toekomst 'belangrijke ontwikkelingsmogelijkheden op het

gebied van landschappelijke, cultuurhistorische en natuurwaarden’.

In het boek staat de vraag centraal hoe het bestaan van het kasteel het omliggende natuurlijke landschap als het ware heeft vervormd. Niet alleen werd voor de aanleg van het kasteel rond 1260 het landschap zodanig ingericht dat het kasteel midden in een moeras kwam te liggen, wat van het geplande kasteel een goed verdedigbare waterburcht maakte, maar ook leidden het verdere functioneren van het kasteel en de ontwikkeling en groei van het dorp Montfort tot ingrepen in de landschappelijke omgeving. Zo moesten als gevolg van een groeiende bevolking van het stadje Montfort in later eeuwen telkens meer van de natte gronden rondom het kasteel worden drooggelegd en voor landbouw in gebruik worden genomen. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog kwam Montfort in handen van de Spanjaarden. In 1753 werden de Montfortse domeingoederen overgedragen aan de prins van Oranje als onderdeel van een compensatieregeling bij de erkenning van de Republiek door Spanje. Een deel van de gronden rond het kasteel werd vervolgens drooggelegd ten behoeve van een, aanvankelijk lucratieve, turfwinning. Deze ontwikkelingen worden uitgebreid beschreven in de hoofdstukken vier tot en met acht en hoofdstuk tien.

Behalve aandacht aan de relatie kasteel-landschap wordt er in de publicatie ook aandacht besteed aan beide elementen afzonderlijk. Zo wordt in het derde hoofdstuk ingegaan op de ontwikkeling van het landschap rond Montfort lang voordat er überhaupt sprake was van een kasteel. Dit hoofdstuk verschaft de lezer een basis om alle later beschreven veranderingen in het landschap, bewust door menselijk ingrijpen veroorzaakt of onbe-

wust als gevolg van bepaalde menselijke activiteit, goed te kunnen plaatsen. Het negende hoofdstuk gaat in op de flora en fauna rond Montfort en in hoofdstuk elf wordt een toekomstvisie geschetst voor het landschap rond het kasteel.

Aandacht is er ook voor de ontwikkeling van het kasteel zelf, in hoofdstuk vijf. Helaas bespreekt de auteur van dit hoofdstuk, F. Coenen, in dit hoofdstuk mijns inziens in te kort bestek zijn nieuwe inzichten met betrekking tot de bouwgeschiedenis van het kasteel. Het gaat daarbij om een, bij mijn weten, nog niet eerder gepubliceerde hypothese met betrekking tot bouwgeschiedenis van de snaveltoeren of *tour à bec*. Deze snaveltoeren is bijzonder, aangezien het de enige kasteeltoren in Nederland is met een zodanig scherpe hoek dat projectielen uit blijdes en *trebuchets* er op konden afketsen. Een bijzonder weerbare toren dus. Coenen poneert in zijn hoofdstuk de stelling dat men tijdens de bouw van het kasteel, begonnen rond 1260, al de bouwplannen heeft gewijzigd om de *tour à bec* te kunnen toevoegen, want het ‘ontbreken van de toren in de primaire opzet van het kasteel is namelijk vanuit defensief opzicht moeilijk voorstelbaar’.⁶ Deze stelling wijkt af van de bouwhistorie van kasteel Montfort zoals die in de overige literatuur met betrekking tot Limburgse kastelen wordt gepresenteerd.⁷ In die werken wordt namelijk de visie verkondigd, dat op basis van schriftelijke bronnen uit de dertiende eeuw kan worden geconcludeerd dat de *tour à bec* duidelijk behoort tot een tweede, en dus latere, bouwphase van het kasteel. Hierbij gaat men ervan uit dat de snaveltoeren niet kort na 1260, maar pas rond 1277-1280 is opgetrokken. Inmiddels leeft echter al een aantal jaren in de kring van onderzoekers die zich met de (bouw-)geschie-

denis van Montfort bezig houdt een derde visie op de bouwgeschiedenis, waarbij men zelfs niet uitsluit dat de toren mogelijk zelfs vanaf de eerste steenlegging deel heeft uitgemaakt van de plannen rondom de eerste bouwfase.⁸ Hoewel deze veronderstelling stoelt op een steekhoudende interpretatie van de historische bronnen, zal alleen nader bouwhistorisch en archeologisch onderzoek ter plaatse werkelijk kunnen aantonen hoe en wanneer de voor de Nederlandse begrippen zo bijzondere snaveltoren is gebouwd.

Uit het bovenstaande blijkt dat het lastig is grip te krijgen op deze materie aan de hand van de bestaande literatuur alleen. Veel recent onderzoek is nog niet gepubliceerd, wat een kritisch vergelijken van de verschillende inzichten niet in de hand werkt. Het in het boek getoonde bronnenmateriaal maakt het er bovendien niet gemakkelijker op. Coenen verwijst voor het onderbouwen van zijn theorie naar een verspringing in de noordwesttoren van kasteel Montfort. Deze verspringing in de fundamenteën zou het bewijs zijn van de planwijziging kort na de start van de bouw van het kasteel. Nu is er met de getoonde plattegrond bij de bespreking van de bouwgeschiedenis van het kasteel iets vreemds aan de hand. Op de tekening laten namelijk niet zozeer de fundamenteën van de noord-westelijke toren, maar juist de zuidelijk daarvan gelegen *tour à bec* een verspringing zien. De wijze waarop het kasteel op deze plattegrond is weergegeven behoeft echter enige uitleg. Het blijkt dat de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg alleen de verschillende delen van het kasteel heeft opgemeten waar ze zichtbaar waren, d.w.z. waar ze boven de grond kwamen.⁹ Het ene deel van het kasteel was hoger 'ingepakt' in aarde dan het

andere deel. Dat verklaart de voor kenners nogal vreemde verspringingen in de fundamenteën. De plattegrond is als zodanig dan ook niet geheel betrouwbaar en kan alleen met deze achtergrondinformatie tot op zekere hoogte 'gelezen' worden. Het is spijtig dat deze tekening, die in kleine kring met de nodige voorzichtigheid wordt gehanteerd, opnieuw zonder deze wezenlijke informatie bij een bespreking van de bouwgeschiedenis van dit kasteel is opgenomen. Bovendien werkt dit feit verdere onduidelijkheid in de hand, want waar Coenen spreekt van een verspringing in de fundamenteën van de noordwest-toren, laat de plattegrond vooral een verspringing zien in de snaveltoren, die feitelijk dus geen verspringing is.

Het was beter geweest de lezer de algemene achtergronden omtrent de discussie over de bouwgeschiedenis van kasteel Montfort niet te onthouden. Juist deze informatie en de daarmee verbonden discussie, die getuigt van nieuwe inzichten met betrekking tot de bouwhistorie en ontwikkeling van kasteel Montfort, zal namelijk niet alleen de professionele deskundigen maar ook andere kastelenliefhebbers in Limburg buitengewoon interesseren. Hopelijk zullen over niet al te lange tijd aan de hand van nader bouwhistorisch en archeologisch onderzoek de nu ter tafel liggende hypothesen getoetst kunnen worden en de nog openstaande vragen naar de bouwhistorische ontwikkeling van kasteel Montfort definitief kunnen worden beantwoord.

Ondanks enige onduidelijkheid met betrekking tot de beschreven bouwgeschiedenis van het kasteel, is *Montfort / een kasteel in zijn landschap* een informatief boek en de gekozen benadering levert een interessante en lezenswaardige geschiedenis op van een kasteel in zijn

landschappelijke context. Het is de moeite waard meer kastelen in Nederland vanuit deze invalshoek te onderzoeken. Zeker gezien het feit dat steeds meer onderzoek naar kastelen geschiedt met in het achterhoofd de mogelijke welbewuste intentie van een kasteelheer om zijn kasteel en het omringende landschap als instrument in te zetten bij het tonen van zijn macht en status. Zo wijst de Engelsman Matthew Johnson in zijn boek *Behind the Castle Gate* op de mogelijkheid dat een kasteelheer zijn kasteel van een uitgekiende 'aanvliegroute' voor bezoekers kon voorzien, zoals bij kasteel Bodiam in East Sussex, Groot-Brittannië, mogelijk het geval is geweest. Daar werd het zicht van de bezoekers op de versterking gemanipuleerd, middels het uitstippen van een bepaalde route naar de entree van het kasteel, zodat het kasteel op de meest indrukwekkende wijze voor de aankomende bezoeker in beeld gebracht werd. Hetzelfde geldt voor de aanleg van waterpartijen rondom hetzelfde kasteel; een mooie manier om het kasteel groter te laten lijken dan het is.¹⁰ Het is goed te weten of het landschap rondom Nederlandse kastelen ook op deze wijze en met een dergelijke intentie door menselijk ingrijpen is beïnvloed.

Kastelen in Zuid-Limburg.

In hernieuwde glans

Tot slot is het goed te melden dat over Limburgse kastelen de afgelopen jaren niet alleen boeken zijn gepubliceerd, die voornamelijk het verstand aanspreken. In *Kastelen in Zuid-Limburg. In hernieuwde glans* bijvoorbeeld, benadert auteur Lou Heynens de kastelen vooral vanuit zijn gevoel.¹¹ Hij heeft op basis van zijn persoonlijke voorkeur een fotoboek samengesteld over 90 kastelen. De beschrijvingen van deze kastelen heeft hij

voorzien van een poëtische inleiding. Dit boek mag voor de argeloze bezoeker van het Limburgse kastelenlandschap een aardige herinnering zijn aan een kastelenbezoek, voor de werkelijke geïnteresseerde kastelenliefhebber is deze publicatie niet wezenlijk interessant. Daarvoor zijn de beschrijvingen van de kastelen te globaal en de poëtische sfeertekeningen te subjectief.

Lezenswaardig is overigens wel de inleiding, geschreven door F.M. Gerards. Gerards beschrijft hoe hij gegrepen werd door de 'kastelenkoorts', als gevolg van zijn wens een kasteel te bewonen. Sinds 1986 woont hij op kasteel Haeren bij Voerendaal, dat hij omschrijft als een 'plek om te dromen!' Jarenlang besteedde hij al zijn vrije tijd aan het ontcijferen van archiefstukken met betrekking tot 'zijn' kasteel. Deze papieren werden ongesorteerd en onbeschreven in twee kartonnen dozen in het Stadsarchief van Heerlen bewaard. De zoektocht naar de geschiedenis van zijn kasteel werd een persoonlijke queeste, die via cursussen regionale geschiedenis en paleografie uitmondde in verschillende publicaties: 'Geleidelijk aan ging een compleet andere wereld voor mij open. Een wereld waarin leenheren en leenmannen het nog voor het zeggen hadden en de adel nog fier de scepter zwaaide'.¹² Mocht Lucianus hiervan geweten hebben, dan zou hij al deze inspanningen ongetwijfeld met zijn goedkeuring hebben beloond!

Publicaties van vandaag voor de toekomst

Bijna aan het einde van zijn *Hoe word ik een goed historicus* gekomen, vat Lucianus zijn visie op de geschiedschrijving nog eens kernachtig samen. 'Er kan maar één criterium zijn en één leidraad, namelijk niét mikken op de toehoorders

van vandaag maar op de lezers die in de toekomst met je werk zullen kennis maken'.¹³ Deze wijze woorden van Lucianus vinden we tot slot, min of meer en op verschillende wijze, weerspiegeld in het voorwoord bij de eerste drie besproken werken. De auteurs en/of uitgevers leggen daarin, terecht, de nadruk op het mogelijke belang van hun onderzoek voor toekomstige generaties. De uitgever van *Kastelen in Limburg*, de Limburgse Kastelenstichting, ziet deze publicatie als onderdeel van haar missie om kennis inzake Limburgse kastelen te vergaren en over te dragen met als doel zoveel mogelijk kastelen en landgoederen voor de toekomst te behouden.

Stichting Kasteel Montfort en Stichting Limburgs Landschap zien in en om kasteel Montfort 'belangrijke ontwikkelingsmogelijkheden op het gebied van landschappelijke, cultuurhistorische en natuurwaarden. De bewustwording hiervan en de ambitie om deze kansen in samenhang te verzilveren' vormden de aanleiding tot het uitgeven van *Montfort / een kasteel in zijn landschap*.¹⁴ Onderzoek staat immers aan de basis van een verantwoord uitvoeringsbeleid.

In *Kastelen in het Land van Kessel* laat het bestuur van Stichting Nieuwland, de uitgever van het werk, zich in soortgelijke bewoordingen uit over de waarde die zij toekennen aan hun boek. Voor dit bestuur maakt *Kastelen in het Land van Kessel* deel uit van de taken die zij zichzelf toekent op het gebied van 'adviesring, voorlichting en bewustmaking', want: 'Het blijft immers hoognodig om natuur, landschap en de gebouwde monumenten daarin actief te beschermen en te bewaren'.¹⁵

Deze drie publicaties geven op een eigen wijze en vanuit verschillende invalshoeken een beeld van de rijke geschiedenis

van het Limburgse kasteel en zijn bewoners. Hopelijk zal al deze kennis bijdragen aan een even rijke toekomst.

Wendy Landewé

- ¹ Lucianus, *Hoe wordt ik een goed historicus*. Vertaald in ingeleid door G.H. de Vries (Amsterdam: Polak & Van Gennep, 2007), 23.
- ² Lucianus, *goed historicus*, 33.
- ³ W.M.H. Hupperetz e.a. (red.), *Middeleeuwse kastelen in Limburg. Verschijningsvormen van het kasteel, zijn adellijke bewoners en hun personeel* (Venlo: Het Limburgs Museum, 1996), 7.
- ⁴ Mondelinge mededeling drs. B. Olde Meierink (18 juni 2007).
- ⁵ Hupperetz, Olde Meierink en Rommes (red.), *Kastelen in Limburg*, 14.
- ⁶ F. Coenen e.a. (red.), *Montfort*, 62.
- ⁷ W.M.H. Hupperetz e.a. (red.), *Middeleeuwse kastelen in Limburg*, 53. Dit vierde hoofdstuk *De bouwkundige ontwikkeling van middeleeuwse kastelen in Limburg*, geschreven door H.L. Janssen en W.M.H. Hupperetz is ook beschikbaar als pdf-file op de website van Het Limburgs Museum <<http://www.limburgsmuseum.nl/media/pdf/janshuppuni.pdf>> (15 juni 2007). Zie ook Janssen, Olde Meierink en Wielinga (red.), *1000 jaar kastelen in Nederland. Functie en vorm door de eeuwen heen* (Utrecht: Stichting Matrijs, 1996) 52 en Hupperetz, Olde Meierink en Rommes (red.), *Kastelen in Limburg*, 250. Coenen verwijst in dit verband naar een artikel van T. Bauer uit 1979, een verslag van een bouwhistorisch onderzoek.
- ⁸ Met dank aan L. Smals, ir. T. Bauer, drs. B. Aarts en drs. B. Olde Meierink voor hun informatie aangaande de stand van zaken m.b.t. het onderzoek naar de bouwgeschiedenis van kasteel Montfort en de informatieve discussie over het onderwerp.
- ⁹ Mondelinge mededeling L.J. Smals en ir. T. Bauer (18 juni 2007). De betreffende plattegrond is overigens niet opgenomen in *Kastelen in Limburg*. De vraag rijst waarop niet. Navraag heeft geleerd dat de redactie van deze publicatie besloot alleen tekeningen op te nemen die op basis van recent onderzoek als zijnde correct waren beoordeeld. Bovendien was er in dit werk ook maar plaats voor een beperkt aantal gefaseerde plattegronden gereserveerd.
- ¹⁰ M. Johnson, *Behind the Castle Gate. From Medieval to Renaissance* (London & New York: Routledge, 2002), 23-26.
- ¹¹ L. Heynens, *Kastelen in Zuid-Limburg. In hernieuwde glans* (Zutphen: Walburg Pers, 2005).
- ¹² Heynens 2005, 7. Zie voor de publicaties van F.M. Gerards over kasteel Haeren de website van Reyckheit, Centrum voor Regionale Geschiedenis: <<http://www.rijckheyt.nl/sjablonen/rijckheyt/pagina.asp?subsite=100&pagina=276>> (5 juli 2007).
- ¹³ Lucianus, *Goed historicus*, 46.
- ¹⁴ Coenen e.a. (red.), *Montfort*, 7.
- ¹⁵ Flokstra, *Land van Kessel*, VII.